

ВІДЗИВ

офіційного опонента, к.і.н. – Галамай Олени Миколаївни на дисертацію Шпакович Катерини Володимирівни «Культурно-освітній розвиток УСРР 1920-х рр. (За матеріалами харківської періодики)», поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Повне, об'єктивне дослідження соціального ладу будь-якого суспільства, в т.ч. і українського, неможливе без висвітлення його культурно-освітнього розвитку. Український народ, впродовж віків перебуваючи у складі могутніх імперій минулого, не мав власної державності. В першій третині ХХ століття українська національна ідея виступила в якості державоутворюючого фактора, внаслідок чого виникла оновлена форма української державності. Подальші історичні процеси, що привели до її втрати і заміни на десятиліття її номінальною українською державністю в складі СРСР є доленосним і критичним періодом історії України. Дослідження цього періоду є досі є пріоритетним напрямком вітчизняної історичної науки.

Одним з сегментів історичного знання є дослідження політики коренізації, коли відбулася різка і докорінна зміна акцентів соціально-економічного, політичного та культурного життя суспільства. Для істориків принципово важливим є вивчення всього комплексу відносин у той час, коли українці набули статусу державної нації. Досвід державного керування культурно-освітніми процесами набуває надзвичайної актуальності тепер, коли докорінним чином змінилися суспільні уявлення про український національний рух, становлення та розвиток нації і націоналізму, роль держави у формуванні комунікативної інфраструктури національного життя (освіта, преса, книgovидання). Значну роль у будівництві нового життя відігравала преса. Радянська преса 1920-х рр., як джерело дослідження культурно-освітнього розвитку УСРР заслуговує на довіру дослідників, оскільки в умовах політичної лібералізації вона відбивала усі настрої суспільства. У цей період лише розпочався процес формування потужного арсеналу засобів впливу на масову свідомість людей через пресу, що забезпечувався монополізацією більшовиками інформаційного простору, жорсткою цензурою, уніфікацією комунікативних каналів, кадровим забезпеченням журналістських працівників, централізацією системи преси та субординацією нижчих органів періодики з центральними виданнями у наступне десятиліття.

В контексті висловленого вище запропонована здобувачем тема дослідження безумовно є актуальною і науково значущою. Слід відзначити також відсутність в історіографії з дотичної проблематики комплексних праць, які б розкривали заявлену проблему.

Новизна кандидатської дисертації Шпакович К.В. полягає в постановці та розробці теми, яка раніше не отримала всебічного та об'єктивного висвітлення у науковій літературі. Здобувач на ґрунтовній джерельній базі відтворив процес формування інформаційно-пропагандистського потенціалу харківської

періодики 1920-х рр. Безперечним здобутком дисертації стало введення до наукового обігу значного масиву газетних публікацій за допомогою яких поглиблено змістовне наповнення історії культурно-освітнього будівництва в УСРР. Здобувач не лише дослідив розвиток харківських періодичних видань, а й проаналізував їх місце в українізаторському курсі з мовної політики, здійсненні українізації державних органів, партійних і громадських організацій. Автором з'ясовано значення харківської періодики у розвитку української літератури, видавничої і пам'яткоохоронної сфери, національного театрального і музичного мистецтва. Складено список харківських газет 1920-х рр., що є додатком до дисертації.

Дисертаційна праця виконана на високому науково-теоретичному рівні. Структура дисертації, назви її розділів (підрозділів) принципових заперечень не викликають.

У вступі здобувач чітко визначив актуальність теми, мету і об'єкт дослідження, переконливо обґрунтував його хронологічні рамки. Поставлені завдання вирішувалися на основі універсальних принципів наукового пізнання. Методологічною основою наукового пошуку стали принципи об'єктивності, багатофакторності та системності. Для досягнення мети роботи дисертантка застосувала комплекс методів, що є традиційними в історичному дослідженні: загальнонаукові і спеціальні історичні методи пізнання. Пріоритетне місце у групуванні матеріалу дисертації праці посів проблемно-хронологічний принцип, який, і на наш погляд, є оптимальним для вирішення завдань дослідження. Комплексне застосування універсальних принципів і спеціальних методів наукового пізнання дозволило ґрутовно осмислити об'єкт дослідження, розкрити культурно-освітній розвиток УСРР за матеріалами харківської періодики.

У I розділі дисертації визначено рівень розробленості проблеми дослідниками, проаналізовано її джерельну базу. Цілком умотивованим видається висновок здобувача про те, що, незважаючи на об'ємність історіографії з дотичної проблематики, саме харківська газетна періодика як потужний інформаційно-пропагандистський ресурс культурно-освітнього розвитку УСРР на етапі політики коренізації не була предметом спеціального комплексного дослідження. Дослідницькі завдання, винесені здобувачем серед пріоритетних, сформульовані таким чином, аби заповнити прогалини в сучасній вітчизняній науці з проблеми.

Важливим є те, що здобувач використав значну джерельну базу, насамперед харківські періодичні видання та архівні документи, які зберігаються у фондах провідних бібліотек, центральних державних архівів України та відповідних установ Харківської області, а також бібліотек вищих навчальних закладів. Дослідниця опрацювала також широке коло друкованих джерел: довідкові, статистичні видання, збірники документів і матеріалів, матеріали наукових форумів, бібліографічні довідники тощо. Широке застосування різнопланових джерел дозволило дисерантці прослідкувати динаміку розвитку столичної преси впродовж тривалого і надзвичайно

важливого історичного періоду, розкривши зовнішні й внутрішні важелі її трансформації.

Формування інформаційно-пропагандистського потенціалу харківської періодичної преси з реалізації політики коренізації розглянуті здобувачем у II розділі. Дослідження умов створення харківської преси до проголошення політики коренізації привело К.В. Шпакович до висновку, що її становлення відбувалося за вкрай несприятливих умов. Коренізація була не проявом доброї волі більшовицького проводу, а відповідю на виклики часу. Обґрунтованим виглядає висновок дисертантки про те, що стан тогочасної харківської преси дозволяє якнайповніше відтворити події політичного, суспільно-громадського і культурного життя в УСРР. На погляд здобувача, перехід від декларованого до реального запровадження українізації став могутнім фактором для перетворення української газети на масову. Це підтверджується кількісними показниками, наведеними в дисертації.

Роль харківської періодики в українізації освіти і науки розглянуті в III розділі дисертації. В ньому, зокрема, показано, що харківська газетна періодика 1920-х рр. є важливим інструментом вивчення особливостей ліквідації неписьменності серед населення України, становлення і розвитку української початкової, середньої і вищої школи та науки. Дисертантка досить детально аналізує політику більшовиків у ліквідації неписьменності населення. К.В. Шпакович робить висновок, що основними темами харківських видань були: пропаганда заходів державних органів і громадських організацій у цьому напрямку, безпосереднє створення та діяльність товариства «Геть неписьменність», організація пунктів з ліквідації неписьменності українською мовою навчання, підготовка педагогічних кадрів для цієї роботи, труднощі, що виникала у ході її реалізації.

Досліджуваний період став часом епохальних змін в базисних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема в освіті, що яскраво відбилося у харківській періодиці. Формування радянської системи освіти та роль у цьому періодичних видань, на думку автора, загалом мало позитивні наслідки: навчання учнів українською мовою та народження нового покоління української інтелігенції. Цікавим є, виконаний автором, аналіз студентської преси.

Цілком адекватним, на наш погляд, є відображення ролі харківської періодики у розвитку української мови та літератури, що викладено у IV розділі наукової роботи. Дисертантка зазначає, що навколо редакцій харківських газет гуртувалися представники нової української літератури. Дослідження матеріалів харківської періодичної преси стало основою для висновку, що вона не лише відобразила літературний процес 1920-х рр. в УСРР, а й пропагувала діяльність нових літературних організацій, підтримувала нових письменників, впливала на розвиток літературної критики.

У V розділі наукової роботи досліджується висвітлення харківською періодикою в умовах відносної політичної лібералізації питань культурного розвитку українського суспільства, зокрема національного театрального і

музичного мистецтва. Автором чітко визначено коло видань, матеріали яких характеризують становлення та діяльність театрів, музичних колективів та митців. Предметно розглядаючи роль періодичної преси в українізації видавничої діяльності, автор доходить висновку про Харків, як центр книжкового видавництва. Цікаві факти автор наводить щодо інформації у періодиці питань охорони та збереження пам'яток історії та культури. Доволі доречним виявилося звернення здобувача до матеріалів преси щодо розгляду доктринальних зasad національно-культурної політики стосовно збереження історико-культурних цінностей українського народу.

Підсумовуючи результати наукового пошуку здобувача, слід зауважити, що тема дисертації має комплексний характер. Загальні висновки дисертації відповідають її завданням, достатньою мірою обґрунтовані і базуються на конкретному матеріалі роботи, а їх вірогідність забезпечена ефективним застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Автореферат дисертації адекватно відбиває основні положення роботи, висновки відповідають поставленій меті і завданням.

Відзначаючи позитивні сторони дисертаційної роботи, вважаю за доцільне висловити деякі побажання та зауваження.

У II розділі не завадило б більш чіткіше сформулювати поділ харківської преси за напрямками та видами.

На нашу думку у дисертації слід було б звернути увагу і на кіномистецтво, оскільки вже на той час на кіноекрані країни вийшли відомі радянські фільми, у т.ч. й відомих у майбутньому українських режисерів та акторів, зважаючи на те, що у переліку харківських видань в додатку до дисертації зазначаються відповідні профільні видання.

Крім зазначених вище зауважень, у роботі мають місце стилістичні помилки, недоліки редакційного характеру, окрім структурні частини дисертації перевантажені фактографічним матеріалом, втім, це суттєво не впливає на якість дослідження. Висловлені зауваження та побажання носять радше рекомендаційний характер.

Практичне значення даного наукового дослідження полягає у тому, що його положення і висновки сприятимуть подальшим дослідженням суспільних трансформацій 1920-х рр.

Зміст дисертації викладено у логічній послідовності. Науково-довідковий апарат оформлено згідно існуючих вимог щодо дисертації. Основні положення та висновки дисертації пройшли належу апробацію на міжнародних наукових конференціях, а також у 20 наукових публікаціях. Дисертація відповідає вимогам Департаменту атестації кадрів України, зафіксованим у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого відповідною Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567.

Вважаю, що Шпакович Катерина Володимирівна за виконане дисертаційне дослідження «Культурно-освітній розвиток УСРР 1920-х рр. (За матеріалами

харківської періодики)» заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Кандидат історичних наук,
начальника відділу формування
Національного архівного фонду і діловодства
Державного архіву Рівненської області

Галамай

Галамай О. М.

*Григорій Галамай О. М. зафіксував:
головний спеціаліст з питань кадрових робочих методів*
Г. Синевік